Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 58
Warszawa 2023
Article No. 2862

Citation:
Sojda, S. (2023). Polskie i słowackie czasowniki dystrybutywne. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *58*, Article 2862. https://doi.org/10.11649/sfps.2862

DOI: 10.11649/sfps.2862

Sylwia Sojda
(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Polskie i słowackie czasowniki dystrybutywne

Wprowadzenie

Dystrybutywność czasownika jest zagadnieniem z zakresu kategorii *Aktionsart* (*rodzaj czynności*), obecnym w lingwistyce od wielu stuleci. Przedmiotem zainteresowania uczyniłam czasowniki dystrybutywne w ujęciu konfrontatywnym polsko-słowackim, a jego wynikiem ma być wskazanie podobieństw i ewentualnych różnic pomiędzy językami blisko ze sobą spokrewnionymi. Ujęcie takie polega na wykorzystaniu procedur wypracowanych na gruncie językoznawstwa kontrastywnego, na podstawie gramatyk deskryptywnych zestawianych języków i kładących nacisk na aspekty różnicujące. W opisie problemów gramatyki kontrastywnej i konfrontatywnej wskazuje się, że badania kontrastywne, skupione na poszukiwaniu różnic, stanowią element badań konfrontatywnych. Przy gramatyce konfrontatywnej zwraca się też uwagę na konfrontatywną semantykę rozumianą jako badanie „naddatków semantycznych", które pewne jednostki zyskują na podstawie konfrontacji z innymi jednostkami z tego samego poziomu. Określenie podobieństw i różnic między jednostkami jednego ciągu w danym języku

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.en), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2023.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

przekłada się na określenie podobieństw i różnic między elementami w kilku odrębnych systemach językowych, gdzie te odmienności wydają się być bardziej wyraziste (Bilut-Homplewicz i in., 2012). Powyższe powody zdeterminowały moje podejście do dystrybutywności czasownika, którą postanowiłam opisać, wskazując zarówno na elementy podobne, jak i różne w zakresie *rodzaju akcji* (uznaję ten termin za nadrzędny dla *rodzaju czynności*), a przyjęty polski punkt wyjścia pozwolił spojrzeć na tę kategorię czasownika słowackiego z perspektywy obcego systemu. Przedstawię również w zarysie, jak kształtowała się polska i słowacka terminologia lingwistyczna związana z dystrybutywnością czasownika (np. Janočková, 2004). Uwagę przykuwa tu powiązanie dystrybutywności z iteratywnością oraz dotychczas niedostatecznie opisaną w językoznawstwie słowiańskim kategorią plurakcyjności. Chcę podkreślić, że moje rozważania mają charakter wstępny, mający na celu uściślenie pola dalszej naukowej eksploracji.

Czasowniki dystrybutywne w lingwistyce polskiej

Opis czasowników dystrybutywnych jest zakorzeniony w tradycji lingwistycznej, i to zarówno polskiej, jak i słowackiej. Autorami prac podejmujących tę problematykę są m.in. Marian Kucała, Cezar Piernikarski, Marek Łaziński, Jadwiga Stawnicka, Štefan Peciar, Ella Sekaninová, Nikol Janočková.

Całościowego opisu dystrybutywności w języku polskim dokonał Marian Kucała. Badacz twierdził, że znaczenie dystrybutywne czasownika jest znaczeniem aktualnym, tzn. czynność dystrybutywna może występować w aktualnej teraźniejszości. Istotą znaczenia dystrybutywnego jest nie wielość podmiotów czy przedmiotów, ale wielość czynności, i to czynności nierównoczesnych, bo przy czynnościach jednokrotnych, choć odnoszących się do wielu przedmiotów czy podmiotów, nie używa się czasowników dystrybutywnych. Nazywa je iteratiwami dystrybutywnymi (*napuszczać*, *narzucać*, *nawypisywać*, *porzucać*, *powypisywać*, *pozrywać*) o znaczeniu wielokrotnym aktualnym, co wyjaśnia w ten sposób, że czynność wielokrotna czasowników niedokonanych przebiega w aktualnej teraźniejszości (Kucała, 1966, ss. 24–26).

Kilka lat później inny lingwista, Cezar Piernikarski, opisywał czasowniki dystrybutywne jako dokonane oraz takie, których akcja składa się z szeregu aktów bądź jest podzielona na szereg aktów (Piernikarski, 1975, s. 75). Dystrybutywność jest tożsama z podzielnością akcji i zaznacza się w relacji do

przedmiotu (albo do poszczególnych przedmiotów, albo do oddzielnych części przedmiotu). Autor wyróżnił dwa warianty syntaktyczne dystrybutywności:

1. Dystrybutywność odnosząca się do mnożnego przedmiotu (mnożnym przedmiotem są rzeczowniki z subkategorią jednostkowości w liczbie mnogiej: *domy*, *chłopcy* lub kolektiwa w liczbie pojedynczej: *dzieciarnia*, *wojsko* oraz rzeczowniki materiałowe, neutralne co do kategorii semantycznej liczby: *siano*);
2. Dystrybutywność wprowadzająca podział na pojedynczym lub mnożnym przedmiocie: *popękane drzewo*, *popękane drzewa*; *porozjeżdżana droga*, *porozjeżdżane drogi*.

Dla czasowników dystrybutywnych za reprezentatywny uznaje się typ pierwszy, gdzie tematy czasowników konotują obligatoryjnie substantiwum odnoszące się do mnożnego przedmiotu: przy czasownikach intranzytywnych subiekt jest mnogi: *Moje wnuki podorastały*, *Żołnierze pozsiadali z koni*, przy czasownikach tranzytywnych mnogi jest obiekt: *Robotnicy poprzestawiali zwrotnice*, *Musieliśmy powyrzucać stare gazety*, *Wiatr poprzewracał parasole* (nieliczne użycia subiektu czy obiektu w liczbie pojedynczej dotyczą rzeczowników typu *wojsko*, *towarzystwo*, *piasek*, *ziemia*, *śmieci*, *dzieciarnia*: *Dzieciarnia powybiegała z klasy*).

Piernikarski (1975, ss. 79–80) wyróżnił formalnie trzy typy dystrybutywów:

1. Czasowniki prefiksalne, np. *odpisać*: *odpisywać – poodpisywać*: przed przedrostkiem dystrybutywnym znajduje się przynajmniej jeden prefiks.
2. Czasowniki bezprefiksalne, np. *rzucić*: *rzucać – porzucać*: czasownik dokonany tworzy parę aspektową z czasownikiem niedokonanym (niektórzy badacze wyłączają je z dystrybutywów).
3. Czasowniki bezprefiksalne, np. *robić*: *zrobić – porobić*; różnica formalna polega na tym, że czasownik dokonany neutralny co do dystrybutywności wchodzi z czasownikiem niedokonanym w opozycje prefiksalne, a nie sufiksalne jak w poprzednich grupach.

Obok znaczenia mnogości występuje w konstrukcjach z czasownikami dystrybutywnymi znaczenie dodatkowe totalności, „wszystko, całość", przy jednoczesnym założeniu, że nie ma dodatkowych determinantów. Można je wyprowadzić ze znaczenia dokonaności: obiekt przy czasownikach dokonanych jest wyraźnie określony, por. parę aspektową w przykładach:

dk: *wykopał ziemię*, *wydobyli węgiel* (oznacza określoną, znaną ilość: gdyby mówiący nie znał dokładnej ilości, nie mógłby użyć czasownika dokonanego) – ndk: *kopie (wykopuje) ziemię*, *wydobywają węgiel* (ilość ziemi / węgla nie jest określona).

Maciej Kawka wskazywał, że czasowniki dystrybutywne tworzone są właściwie bez ograniczeń od imperfektywów sekundarnych: *wylewać – powylewać*, *zeszywać – pozeszywać*, *wyjeżdżać – powyjeżdżać* (Kawka, 1994, s. 10). Formacje dystrybutywne charakteryzuje również Henryk Wróbel w *Gramatyce współczesnego języka polskiego*. Tego typu czasowniki wskazują akcję jako podzielną na względnie odrębne porcje odnoszące się do wielu przedmiotów (subiektów i obiektów); powstają masowo za pomocą przedrostka *po-*, zwłaszcza od czasowników niedokonanych z przedrostkiem (Wróbel, 1998, s. 549). Zagadnienie rodzaju akcji czasownika w ujęciu konfrontatywnym rozpatruje również Jadwiga Stawnicka. Badaczka zauważa, że kwantyfikację obiektów bądź subiektów wyrażają dystrybutywno-kumulatywne rodzaje akcji, wśród których wyróżnia jeszcze obiektowo-dystrybutywny (*pozapalać wszystkie światła*), subiektowo-dystrybutywny (*powychodzić*), dystrybutywno-kumulatywny (*ponanosić poprawki*) i kumulatywny (*nagotować konfitur*) rodzaj akcji (Stawnicka, 2009, s. 140). W najnowszym opracowaniu Marka Łazińskiego czytamy: „Akcja dystrybutywna – wskazuje, że czynność rozkłada się na kilka okresów w czasie lub odbywa się w różnych miejscach" (Łaziński, 2020, s. 64).

Wskazany wyżej ogólny przegląd sprowadza się do tego, że podstawową cechą czasowników dystrybutywnych jest podzielność akcji na szereg jednorodnych aktów, a pozostałe cechy (określoność) dzielą z pozostałymi czasownikami dokonanymi.

Czasowniki dystrybutywne w lingwistyce słowackiej

W słowackiej literaturze językoznawczej zagadnienie dystrybutywności czasownika było omawiane w pracach Štefana Peciara, Elli Sekaninovej czy Nikol Janočkovej. Za czołowego badacza w tym zakresie uznaje się Peciara, który za charakterystykę znaczenia dystrybutywnego uważa znaczenie akcji wykonywanej w częściach lub stopniowo (słow. *význam deja vykonaného po častiach alebo postupne*; Peciar, 1962, s. 335). Ze względu na rozdzielenie akcji na większą ilość, czasowniki dystrybutywne są w literaturze nazywane iteratywnymi, tzn. czasownikami wielokrotnymi. Należy jednak rozróżnić właściwe czasowniki wielokrotne, które są niedokonane, od zawsze dokonanych dystrybutywów właściwych. Do pierwszych zalicza się frekwentatywa (słow. *frekventatíva*) typu *písavať*, *robievať* oraz itera-

tywa (słow. *iteratíva*) typu *chodiť*, *nosiť*. Drugie natomiast tworzone są prefiksalnie, za pomocą prefiksu *po-* w typie jednoprefiksalnym: *pobrať*, *pochytať*, *pokmásať*, *pokopať*, *pokrájať*, *pokvapkať*, *polámať*, *povyberať* oraz poliprefiksalnym: *povybíjať*, *povynášať*, *povydávať*, *povykladať*, *povykonávať*, *povykrajovať*, *povykrúcať*, *povylamovať*. Aspekt dokonany czasowników dystrybutywnych powoduje, że ich akcja, również przy jej podzielności, jest całością, tak jak akcja każdego czasownika dokonanego. Dlatego też Peciar za czasowniki dystrybutywne uznaje tylko czasowniki jednoaspektowe dokonane, których akcję rozumie jako zamkniętą całość, rozdzieloną równocześnie na akty wewnętrzne.

W *Morfológii slovenského jazyka* (Ružička, 1966, s. 423) nie używa się określenia *czasowniki dystrybutywne*, zamiast tego jest mowa o czasownikach sekundarnych niedokonanych (słow. *sekundárne (odvodené) nedokonavé slovesá*), które oznaczają akcję podzielną, kilkuetapową: *prišíva gombík* / *prišíva gombíky* / *prišívajú gombíky* > *poprišíva gombíky*. Czasowniki typu *presadať – popresadať*, *prisadať si – poprisadať si*, *odsadať si – poodsadať si* tworzą czyste pary aspektowe dystrybutywne. Prefiks *po-* pełni w nich funkcję dystrybutywną.

Wśród rodzajów akcji Ella Sekaninová wyróżnia dystrybutywny RA (słow. *distributívny spôsob slovesného deja*; dalej SSD): *zasiahnúť dejom všetkých alebo všetko jedno po druhom*, który kwalifikuje do większej grupy modalno-totalnych rodzajów akcji (słow. *modalitno-totalitné* SSD). Te z kolei oznaczają taki zbiór RA, gdzie za pomocą prefiksu wyraża się objęcie akcją wszystkich obiektów lub wychodzenie akcji od wszystkich subiektów. Lingwistka pod pojęciem dystrybutywności rozumie podział akcji na poszczególne części, które tworzą całość. Innymi słowy, akcja jest jedna, złożona z regularnie wyodrębnionych fragmentów, np. *nadonášať*, *nadovážať*, *nakladať*, *ponalepovať sa*, *poprizerať sa*, *rozposlať*, *rozpredať*, *skúpiť*, *zurážať* (Sekaninová, 1980, ss. 123, 126).

W pracy pod redakcją Martina Ološtiaka (Ološtiak, 2015, s. 592) wyróżnia się, w ramach kategorii temporalności i wśród czasowników o znaczeniu obejmującym więcej akcji i/lub obiektów – rodzaj akcji „stopniowy". Wskazuje się przy tym na dwa typy dystrybutywności: dystrybutywność skierowana „na zewnątrz" (słow. *distributívnosť nasmerovaná von*), wyrażana mnogą formą subiektu lub obiektu oraz dystrybutywność skierowana „do wewnątrz" (słow. *vnutorná distributívnosť*), wskazywana przez formę pojedynczą subiektu bądź obiektu.

Czasowniki dystrybutywne prefiksalne

W języku polskim czasowniki dystrybutywne tworzone są regularnie za pomocą przedrostka *po-* (również *prze-*) od czasowników bez prefiksów (*porobić*, *pożenić*) oraz od istniejących czasowników prefiksalnych niedokonanych, tworząc w ten sposób derywaty wieloprefiksalne (poliprefiksalne). Są to dystrybutywa *sensu stricto*. Dystrybutywa *sensu largo* tworzone są natomiast za pomocą przedrostków *ob-*, *roz-*, *roz- + się*, *wy-*, *z- / s-*, *z- / s- + się* (Stawnicka, 2009, s. 217). Prefiks *po-* jest drugim od rdzenia, w pozycji pierwszego występują: *do-*, *na-*, *o-*, *ob-*, *od-*, *pod-*, *prze-*, *przy-*, *roz-*, *s-*, *u-*, *w-*, *wy-*, *za-*, por. przykłady:

do-: *podolewać*, *podopuszczać*, *podopytywać*,
na-: *ponakrapiać*, *ponalewać*, *ponaradzać (się)*,
o-: *pooprowadzać*, *poopuszczać*, *poosiadać*,
ob-: *poobsadzać*, *poobsychać*, *poobsiadać*,
od-: *poodpowiadać*, *poodpracowywać*, *poodsiadywać*,
pod-: *popodkrawać*, *popodpowiadać*,
prze-: *poprzedyskutowywać*, *poprzekreślać*, *poprzekrzykiwać*,
przy-: *poprzykrywać*, *poprzykrawać*, *poprzylatywać*,
roz-: *porozkrawać*, *porozkupywać*, *porozliczać*,
s-: *poskręcać*, *posprowadzać*, *pospuszczać*,
u-: *pouciekać*, *poukładać*,
w-: *powlatywać*, *powprowadzać*, *powsadzać*,
wy-: *powykręcać*, *powykupywać*, *powylatywać*,
za-: *pozakrywać*, *pozakrapiać*, *pozakręcać*, *pozaleczać*, *pozasiadać*.

Prefiksy *wy-* i *na-*, które tworzą czasowniki dokonane od niedokonanych, sygnalizują jednocześnie jakiś typ wielokrotności: *wymrzeć*, *wytruć*, *nagromadzić*, *nałowić*. Prefiks *na-* komunikuje, że coś zostało wykonane w znacznej ilości/liczbie: *nagotować*, *nabudować*, *napsuć*, *nachwytać* – są to tzw. quantiosa, zalicza się je do czasowników dystrybutywnych, gdy są one wieloargumentowe i łączą się z dopełnieniem policzalnym, wymagają więc dopełnienia w liczbie mnogiej: *nagotować wody – nagotować ziemniaków*.

W języku słowackim Peciar wskazuje wyłącznie na dystrybutywny prefiks *po-*, zaznaczając jednocześnie jego znaczenie leksykalno-gramatyczne. Pisze:

> […] je tu jednak významový odtienok podielnosti (to je zložka lexikálna), jednak sa predponou *po-* tvoria jednovidové dokonavé slovesá s týmto významovým odtienkom pravidelne ku ktorémukoľvek nedokonavému slovesu, pri ktorom je významový odtienok podielnosti možný (to je zložka gramatická) (Peciar, 1962, s. 337).

Omawia też liczne przedrostki, które tworzą derywaty odczasownikowe, będące z kolei podstawami poliprefiksalnych dystrybutywów:

do-: *podobýjať*, *podoháňať*, *podokladať*, *podolievať*, *podonášať*,

na-: *ponaberať*, *ponačínať*, *ponavliekať*,

nad-: *ponadpisovať*, *ponadväzovať*,

o-: *poohrýzať*, *pookrajovať*, *pookrúcať*,

ob-: *poobhrýzať*, *poobkladať*, *poobmývať*, *poobtierať*,

od-: *poodkupovať*, *poodlamovať*, *poodstraňovať*,

po-: *popočúvať*, *popodávať*, *popozdravovať*,

pre-: *popreberať*, *poprekračovať*, *poprenášať*,

pri-: *popridávať*, *poprikladať*, *poprinášať*,

roz-: *porozpredávať*, *porozbíjať*, *poroznášať*,

s-/z-/zo-: *poskášať*, *posplácať*, *pospisovať*, *pozberať*, *pozbíjať*, *pozodvihovať*, *pozosýpať*,

u-: *poubližovať*, *poumývať (sa)*, *poutierať*,

v-: *povkladať*, *povpisovať*, *povsúvať*,

vy-: *povyberať*, *povybíjať*, *povyhrávať*.

Czasowniki dystrybutywne są też w słowackim tworzone od czasowników bezprefiksalnych: iteratywów – *podvíhať (sa)*, *pochytať*, *pokrájať*, *pokvapkať*, *posekať* oraz duratywów – *pobaliť*, *pobrániť*, *pofarbiť*, *poplatiť*, *poprať*.

W obu konfrontowanych językach odnotowuje się również przykłady reduplikacji prefiksu *po-*: pol. *popowieszać*, *popowstawać*, *poporzucać*, *popostawiać*, *popowracać*; słow. *popodávať*, *popohládzať*, *popolievať*, *popostavovať (sa)*, *poposýpať*, *popoťahovať*, *popotláčať*, *popotierať*, *popotískať*, *popozdravovať (sa)*.

Jacek Perlin (2009) próbuje całościowo uporządkować zagadnienie mnogości narzucanej przez czasowniki przedrostkowe różnym argumentom i podaje listę czasowników dystrybutywnych. Czasowniki wymagające podmiotu w liczbie mnogiej nazwał *distributiva subiecti*: *pobankrutować*, *pobutwieć*, *pocierpnąć*,

pomarznąć, *pomdleć*, *rozbiec się*, *rozbiegać się*, *rozpierzchać się*, *rozpierzchnąć się*, *rozpełzać się*, *rozpełznąć się*, *wymrzeć*, *wymierać*, *wyzdychać*, *nazlatywać się*. Natomiast czasowniki wymagające dopełnienia (zarówno bliższego, jak i dalszego) w liczbie mnogiej to *distributiva obiecti*: *poburzyć*, *pogubić*, *rozprzedać*, *nazbierać*, *wyzbierać*, a pozostałe to *distributiva loci*: *pokłuć*, *rozmieścić*, *wycałować*, *narozrzucać*, *pouzgadniać*. Autorzy *Słowosieci 4.0* (Dobrowolska-Pigoń i in., 2016) wskazują, że czasowniki dystrybutywne, zaliczane do czasowników dynamicznych, są zawsze dokonane i oznaczają czynności wykonane na wielu obiektach (paciensach) lub przez wielu subiektów (agensów). Są tworzone przede wszystkim za pomocą przedrostków *po-* (*pozabijać*), *na-* (*nałapać*), *wy-* (*wytruć*), *o(b)-* (*obczęstować*), *prze-* (*przebadać*). Łączą się najczęściej z obiektem lub subiektem w liczbie mnogiej (*nałapać much*, *wytruć muchy*, *obczęstować gości*, *pogubić wszystkie spinki*, *pozawierać wiele nowych znajomości*, *poprzyszywać wiele guzików*, *pozdejmować firanki*, *poukładać rzeczy w szafie*, *natłuc talerzy*, *wytłuc talerze*, *nałowić ryb*, *nagromadzić książek*) lub rzeczownikiem oznaczającym zbiorowość (*wytruć ród*, *obczęstować grupę*, *przebadać populację*).

Dystrybutywność a iteratywność

Często w literaturze przedmiotu pisze się o związku dystrybutywności z wielokrotnością: do czasowników wielokrotnych zaliczane są iterativa i distributiva.

Czasowniki iteratywne (multiplikatywne; Cockiewicz, 2007, s. 12) wyrażają powtarzalność danej czynności – są to derywaty niedokonane (*jadać*, *sypiać*, *pijać*, *pohukiwać*) – i relację występującą między czasownikami powiązanymi słowotwórczo (*siadywać* – wiele razy *siadać*). Według Stawnickiej (Stawnicka, 2009) dystrybutywa należą do grupy czasowników iteratywnych. Już przed laty czeski lingwista Ivan Poldauf pisał:

> […] navrhuji, aby se přijal zčásti již užívaný termín ‘kategorie násobenosti‘, aby se však apriorně neodmítaly pracovní termíny iterativum pro násobené sloveso nedokonavé a distributivum pro násobené sloveso dokonavé. Vyhýbat se termínu ‚iterativum‘ je po mém soudu zbytečným ústupkem funkční lingvistiky historickému jazykozpytu minulého století, kdy byl tak pojmenován určitý způsob tvoření podle jednoho z možných svých významů, bohužel právě podle toho nejméně častého (Poldauf, 1949, s. 132).

Dystrybutywność występuje wyłącznie pomiędzy dwoma czasownikami dokonanymi powiązanymi słowotwórczo. Test, który może wskazać, czy dany czasownik jest czasownikiem dystrybutywnym to: *X-nąć* to *Y-nąć wiele osób/rzeczy* lub *X-nąć – o wielu osobach / rzeczach* to *Y-ować*, np.:

zgasić (wiele świateł) = *pogasić*
siąść (o wielu osobach) = *posiadać*

Sam łańcuch derywacyjny czasowników dystrybutywnych jest jednak dłuższy i składa się naprzemiennie z form niedokonanych i dokonanych:

1. pol.:
   siadać – podsiąść – podsiadać – popodsiadać
   siedzieć – odsiedzieć – odsiadywać – poodsiadywać
   łamać – wyłamać – wyłamywać – powyłamywać
   dyskutować – przedyskutować – przedyskutowywać – poprzedyskutowywać
2. słow.:
   brať – vybrať – vyberať – povyberať
   viezť – vyviezť – vyvážať – povyvážať
   šiť – našiť – našívať – ponašívať
   tvoriť – vytvoriť – vytvárať – povytvárať
   letieť – vyletieť – vyletovať – povyletovať
   začať – začínať – pozačínať

Z powyższego wynika, że czasowniki dystrybutywne nie są już podstawą dla kolejnych w ciągu derywacyjnym form niedokonanych, por. przykłady:

1. pol.:
   łamać: *wyłamać – wyłamywać – powyłamywać –?*
   rwać: *wyrwać – wyrywać – powyrywać – ?*
   drzeć: *obedrzeć – obdzierać – poobdzierać – ?*
   truć: *wytruć– wytruwać – powytruwać – ?*
2. słow.:
   šiť: prešiť – *prešívať – poprešívať – ?*
   liať: *doliať – dolievať – podolievať –?*
   niesť: *rozniesť – roznášať – poroznášať –?*
   kúpiť: *kupovať – skúpiť– skupovať – poskupovať –?*

Dystrybutywność a plurakcyjność

Spostrzeżenie, że czasowniki dystrybutywne konotują dopełnienie w liczbie mnogiej (Wróbel, 1998, s. 549), pozwala wnioskować, iż można im przypisać kolejną kategorię, mianowicie plurakcyjność. Termin ten, przejęty z prac afrykanisty Paula Newmana (Newman, 1980), podjęty później przez Součkovą (Součková, 2011), oznacza cechę czasowników wymagających dopełnienia lub podmiotu (rzadziej dopełnienia i podmiotu razem) w liczbie mnogiej. Witold Maciejewski pisze, że

> […] czasowniki plurakcyjne odnoszą się do czynności i wydarzeń, wykonywanych przez mnogich aktantów, wykonywanych wielokrotnie wobec mnogich obiektów, lub/oraz odbywających się jednocześnie w wielu miejscach, [a] schemat zdania plurakcyjnego z orzeczeniem przechodnim obejmuje zarówno konstrukcje z obowiązkowym mnogim podmiotem i mnogim dopełnieniem, jak i struktury, w których w liczbie mnogiej występuje albo tylko podmiot, albo tylko dopełnienie (Maciejewski, 2014, s. 111).

Stawnicka (2009, s. 219) stwierdza z kolei, z czym należy się zgodzić, że we współczesnym języku polskim brak formalnego rozróżnienia pomiędzy dystrybutywnością odnoszącą się do mnożnego i pojedynczego przedmiotu. Te same prefiksy urabiają derywaty czasownikowe dystrybutywne, jak i plurakcyjne. Różnica tkwi zatem w tym, że niektóre czasowniki dopuszczają mnogi obiekt (lub singularium tantum), np. *pozagryzać* (kury), *poroznosić* (pocztę, listy, krzesła), *powystrzelać* (zwierzęta), *podostawać* (prezenty), *porozdzielać* (zadania), *poprzeganiać* (dzieci), *podojadać* (resztki), *podokarmiać* (zwierzęta). Nazywam je więc plurakcyjnymi, wskazując jednocześnie na potrzebę dalszych badań, głównie w konfrontacji z językiem słowackim.

Podsumowanie

Ten krótki przegląd polskiej i słowackiej literatury przedmiotu dostarczył kilku danych konfrontatywnych o czasownikach dystrybutywnych w blisko ze sobą spokrewnionych językach zachodniosłowiańskich. Rozumienie dystrybutywności pokrywa się w badaniach badaczy polskich i słowackich, gdyż wypływa ze wcześniejszych ustaleń Agrella (Agrell, 1908) i innych lingwistów.

Wnioski z przeprowadzonego wywodu można ująć w kilku punktach:

1. Zarówno w języku polskim, jak i słowackim najbardziej reprezentatywnym prefiksem wskazującym na znaczenie dystrybutywności jest *po-*. Język polski dysponuje jednak większym repertuarem przedrostków dystrybutywnych: częste są w tej roli *na-*, *ob-*, *przy-* oraz *wy-*.
2. W obu językach dystrybutywa tworzy się częściej od czasowników prefigowanych niż bez prefiksów. Zbiór prefiksów czasownikowych, które urabiają derywaty będące podstawami dla kolejnych dewerbatywów, jest analogiczny w polszczyźnie i w języku słowackim.
3. Dystrybutywność ma ścisły związek z wielokrotnością i plurakcyjnością czasownika: za czasowniki plurakcyjne uznaję te, które wymagają mnogiego dopełnienia, dostrzegając jednocześnie potrzebę dalszych badań w tym zakresie.

Czasowniki dystrybutywne to iteratywne odpowiedniki dokonane form imperfektywnych o dwóch potencjalnych znaczeniach: progresywnym i iteratywnym. Charakteryzuje je w zestawianych językach regularny wykładnik morfologiczny – prefiks *po-*, który wskazuje na czynność dokonywaną przez jeden subiekt / wiele subiektów na jednym obiekcie / wielu obiektach, w różnych momentach czasu lub w różnych miejscach.

Bibliografia

Agrell, S. (1908). *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen*. Håkan Ohlssons Buchdruckerei.

Bilut-Homplewicz, Z., Czachur, W., Duszak, A., Adamzik, K., Skog-Södersved, M., Musolff, A., Spillner, B., & Bartmiński, J. (2012). Rozmowa o kontrastywności w badaniach nad tekstem i dyskursem (Z. Bilut-Homplewicz, D. Miller, I. Szwed, & K. Petruch, Tłum.; Z. Bilut-Homplewicz & W. Czachur, Oprac. rozm.). *tekst i dyskurs – text und diskurs*, *5*, 13–32. Pobrano 25 maja 2022, z http://www.tekst-dyskurs.pl/tid-5-PDF/rozmowa-pl.pdf

Cockiewicz, W. (2007). Na peryferiach aspektu. *LingVaria*, *2*(2(4)), 9–25.

Dobrowolska-Pigoń, M., Dziob, A., Maziarz, M., Piasecki, M., Szpakowicz, S., & Wieczorek, J. (2016). *Czasownik w Słowosieci 4.0*. Słowosieć. http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/

Janočková, N. (2004). Tretia tvár distributívnosti. W M. Šimková (Red.), *Varia XI. Zborník materiálov z XI. kolokvia mladých jazykovedcov (Spišská Nová Ves 28. – 30. 11. 2001)* (ss. 246–252). Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV.

Kawka, M. (1994). Uwagi o kategorii dystrybutywności czasownika (funkcje prefiksu *po-* w języku polskim i macedońskim). W M. Kawka, *Studia konfrontatywne i tekstologiczne polski/macedoński* (ss. 9–18). Wydawnictwo Naukowe WSP.

Kucała, M. (1966). *Rozwój iteratiwów dokonanych w języku polskim*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Łaziński, M. (2020). *Wykłady o aspekcie polskiego czasownika*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. https://doi.org/10.31338/uw.9788323542346

Maciejewski, W. (2014). Czasowniki plurakcyjne w języku polskim? *Slovo: Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures*, *55*, 110–117.

Newman, P. (1980). *The classification of Chadic within Afroasiatic*. Universitaire Pers Leiden.

Ološtiak, M. (Red.). (2015). *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Prešovská univerzita v Prešove.

Peciar, Š. (1962). Distributívne slovesá v slovenčine. *Slovenská reč*, *27*(6), 334–345.

Perlin, J. (2009). O czasownikach typu *powymierać*, *porozwieszać*. *Biuletyn PTJ*, *65*, 189–198.

Piernikarski, C. (1975). *Czasowniki z prefiksem po- w języku polskim i czeskim*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Poldauf, I. (1949). Atemporálnost jako gramatická kategorie českého slovesa? (Diskusní poznámky ke Kopečného Příspěvku k vidu a času v češtině). *Slovo a slovesnost*, *11*(3), 121–132.

Ružička, J. (Red.). (1966). *Morfológia slovenského jazyka*. Vyd. Slovenskej Akad. Vied.

Sekaninová, E. (1980). *Sémantická analýza predponového slovesa v ruštine a slovenčine*. Veda.

Součková, K. (2011). *Pluractionality in Hausa*. LOT.

Stawnicka, J. (2009). *Studium porównawcze nad kategorią semantyczno-słowotwórczą* Aktionsarten *w języku rosyjskim i polskim* (T. 1). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Wróbel, H. (1998). Czasownik. W R. Grzegorczykowa, R. Laskowski, & H. Wróbel (Red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia* (ss. 536–582). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Polish and Slovak Distributive Verbs

Summary

The article is a compilation of Polish and Slovak research on distributive verbs. It indicates the definition of distributiveness in the compared language systems and the characteristic formal exponents of distributive verb forms, namely prefixes. Distributive verbs are described as those expressing a divisible

action involving many objects and taking place at different times and places. The study also touches upon the relationship between distributivity and iterativity and pluractional verbs in Polish and Slovak linguistics.

Polskie i słowackie czasowniki dystrybutywne

Streszczenie

Artykuł jest zestawieniem polskich i słowackich badań nad czasownikami dystrybutywnymi. Głównym celem jest uwypuklenie definicji dystrybutywności w konfrontowanych systemach językowych oraz charakterystycznych dla formacji dystrybutywnych wykładników formalnych – prefiksów. Czasowniki dystrybutywne to takie, które wyrażają akcję podzielną, dotyczącą wielu obiektów i odbywającą się w różnym miejscu i czasie. Tekst dotyka również związków dystrybutywności z iteratywnością i plurakcyjnością czasownika w lingwistyce polskiej i słowackiej.

Keywords: distributive verbs; kind of action; iterativity; pluractionality

Słowa kluczowe: czasowniki dystrybutywne; rodzaj akcji czasownika; iteratywność; plurakcyjność

Sylwia Sojda, University of Silesia in Katowice, Katowice, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3114-9006
Correspondence: sylwia.sojda@us.edu.pl

The preparation of this article was financed within the statutory activities of the University of Silesia in Katowice.

Competing interests: The author has declared that she has no competing interests.

Publication history: Received: 2022-06-30; Accepted: 2023-02-10; Published: 2023-12-31